

УДК 373.3:376-056.2/.3:37.015.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-3-55-68>

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR
DEVELOPING AN INDIVIDUAL DEVELOPMENT TRAJECTORY
OF PRIMARY EDUCATION STUDENTS IN AN INCLUSIVE
CLASSROOM**

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ**

Anzhelika LESYK,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the
Department of Pedagogy,
Berdiansk State Pedagogical
University
55A, Universytetska Str.,
Zaporizhzhia, 69011, Ukraine

as_lesyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1886-4088>

Анжеліка ЛЕСИК,

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
педагогіки,
Бердянський державний
педагогічний університет
вул. Університетська, 55А,
м. Запоріжжя, 69011,
Україна

Kristina PETRYK,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the
Department of Pedagogy,
Berdiansk State Pedagogical
University
55A, Universytetska Str.,
Zaporizhzhia, 69011, Ukraine

crystalbspu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0615-5217>

Крістіна ПЕТРИК,

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
педагогіки,
Бердянський державний
педагогічний університет
вул. Університетська, 55А,
м. Запоріжжя, 69011,
Україна

Karyna KOVAL,
Assistant at the Department of
Pedagogy,
Berdyansk State Pedagogical
University
55A, Universytetska Str.,
Zaporizhzhia, 69011, Ukraine

Карина КОВАЛЬ,
асистент кафедри педагогіки,
Бердянський державний
педагогічний університет
вул. Університетська, 55А,
м. Запоріжжя, 69011,
Україна

kv_koval@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-1696-9389>

ABSTRACT

The formation of an individual development trajectory for primary education students in the context of inclusive education is an important psychological and pedagogical task, as it involves taking into account the individual needs, abilities, interests, motivation, and potential of each child. The aim of the study is to identify and theoretically substantiate the psychological and pedagogical foundations for forming an individual development trajectory of primary school students in an inclusive classroom. The study is theoretical in nature and is based on an analysis of scholarly works and regulatory documents in the field of inclusive education. The methods of analysis, comparison, systematization, generalization, and content analysis were used.

The study distinguishes between the concepts of «individual educational trajectory», «conclusion of the Inclusive Resource Center», and «individual development program». It was established that the Inclusive Resource Center conclusion identifies the child's developmental characteristics and educational needs and provides recommendations for organizing appropriate support, whereas the individual development program specifies the goals, objectives, and methods of individualizing education. At the same time, the individual development trajectory is a broader concept encompassing the educational, personal, motivational, and social aspects of the child's development.

The main psychological factors influencing its formation were identified, including cognitive abilities, specific characteristics of thinking, memory, attention and speech, self-esteem, emotional state, self-regulation, and the nature of social interaction. A system of psychological and pedagogical foundations was substantiated, comprising motivational, cognitive, emotional-personal, social, and activity-based components. It was demonstrated that their comprehensive consideration contributes to creating conditions for individual progress, successful learning, socialization, and self-realization of primary school students. The theoretical significance of the study lies in systematizing the psychological and pedagogical foundations for forming an individual development trajectory in an inclusive educational environment. The practical significance of the findings lies in their applicability by teachers and specialists involved in psychological and pedagogical support when planning and adjusting the child's educational pathway.

Key words: *individual development trajectory, special educational needs, individual development program, psychological and pedagogical support, individualization of education.*

Вступ. В умовах сучасних соціально-історичних викликів для України особливої актуальності набуває формування демократичного суспільства, у якому кожна людина має відчувати себе захищеною, прийня-

тою та значущою. Окремої уваги потребують певні категорії населення, зокрема особи з особливими потребами, для яких забезпечення рівних можливостей та повноцінної участі в суспільному житті є важливою умовою соціальної інтеграції.

З кожним роком українська система освіти дедалі більше орієнтується на інтеграцію до європейського освітнього простору, заснованого на принципах гуманізму, демократії, рівності та поваги до індивідуальності кожної людини. Йдеться про формування суспільства майбутнього, у якому є місце для кожного незалежно від індивідуальних потреб, расової та національної приналежності, зовнішнього вигляду, уподобань та інших особистісних характеристик [6, с. 192].

Одним із ключових напрямів реалізації таких суспільних орієнтирів є трансформація освітньої парадигми, зокрема впровадження інклюзивного навчання. Важливим кроком у цьому напрямі стала реалізація Концепції «Нова українська школа», яка визначила основні орієнтири розвитку інклюзивної освіти та передбачила створення необхідних умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема розроблення індивідуальних програм розвитку, організацію корекційно-розвиткових заходів, психолого-педагогічного супроводу та забезпечення необхідними засобами навчання [10, с. 29].

Водночас реалізація принципів інклюзивної освіти в системі повної загальної середньої освіти потребує не лише дотримання нормативно визначених вимог, а й повноцінного переходу до інтегрованого формату організації освітнього процесу, у якому інклюзія виступатиме невід'ємною складовою сучасної освіти та не викликатиме емоційного спротиву чи страху серед педагогів, батьків і учнів [18, с. 79–80].

Пріоритетним напрямом державної політики у сфері освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи є її гуманізація, що передбачає інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір із акцентом на особистісно орієнтоване навчання, створення рівних можливостей для здобуття якісної освіти, забезпечення варіативності освітнього процесу відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей учнів тощо [11, с. 165–166].

Водночас забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку учнів в умовах інклюзивного класу залишається складним психолого-педагогічним завданням. З одного боку, сучасна початкова освіта орієнтується на забезпечення рівного доступу до якісної освіти, врахування індивідуальних особливостей та освітніх потреб кожної дитини, створення умов для її всебічного розвитку. З іншого боку, організація освітнього процесу в інклюзивному класі передбачає одночасне навчання дітей із різними освітніми потребами, рівнем підготовленості, темпом засвоєння навчального матеріалу, пізнавальними та соціально-емоційними

особливостями, що ускладнює реалізацію індивідуалізованого підходу. За таких умов індивідуальна траєкторія розвитку не може обмежуватися лише адаптацією змісту навчання для дітей з особливими освітніми потребами, а має розглядатися як цілісний процес визначення, підтримки та коригування індивідуального поступу кожного здобувача початкової освіти [6; 11; 18].

Аналіз наукових праць А. Боярської-Хоменко, І. Гудим, В. Завгородньої, А. Колупаєвої, О. Начиної, Л. Сіпко, Г. Соколової, О. Таранченко, О. Ткаченко, О. Форостян, Л. Юхименко та інших свідчить про зростання інтересу дослідників до проблеми забезпечення якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Так, А. Колупаєва наголошує, що ефективність навчання дітей з різними особливими освітніми потребами в одному освітньому середовищі значною мірою залежить від готовності педагога враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Науковиця акцентує увагу на необхідності професійної компетентності вчителя, його готовності до роботи в умовах освітнього різноманіття та прагнення забезпечити підтримку кожної дитини відповідно до її можливостей і потреб [8, с. 24–27].

Л. Сіпко, Л. Юхименко та В. Завгородня розглядають індивідуальну програму розвитку як важливий інструмент забезпечення освітніх потреб учнів з особливими освітніми потребами. Науковці підкреслюють, що її ефективна реалізація можлива лише за умови злагодженої взаємодії всіх учасників команди психолого-педагогічного супроводу, кожен з яких виконує визначені функції та несе відповідальність за відповідний напрям діяльності [16, с. 138–139].

Важливість міжособистісної взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі обґрунтовує А. Боярська-Хоменко. Дослідниця зазначає, що співпраця між учнем з особливими освітніми потребами, педагогами та однолітками створює сприятливі умови для соціалізації, розвитку комунікативних навичок та формування позитивного соціального досвіду всіх учасників освітнього процесу [3, с. 26].

На необхідності індивідуалізації освітнього процесу акцентує увагу І. Гудим. Так, організація навчання дітей з особливими освітніми потребами, на думку дослідниці, має ґрунтуватися не лише на реалізації індивідуальної програми розвитку, а й на побудові персоналізованих освітніх траєкторій, які враховують актуальні потреби дитини, її потенційні можливості та перспективи розвитку [4, с. 2].

Г. Соколова, О. Форостян та О. Начинова підкреслюють, що розроблення індивідуальних освітніх траєкторій передбачає адаптацію змісту навчання, використання диференційованих методів і засобів навчання, а також створення умов для розвитку учня у власному темпі відповідно до його індивідуальних можливостей [17, с. 135].

Таким чином, аналіз сучасних наукових досліджень дає підстави стверджувати, що більшість учених зосереджують увагу на питаннях організації інклюзивного навчання, психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами, реалізації індивідуальних програм розвитку та адаптації освітнього процесу до потреб дитини. Водночас значно менше уваги приділяється проблемі формування індивідуальної траєкторії розвитку учня як цілісної системи, що враховує не лише освітні потреби, а й особистісні, соціальні, пізнавальні та мотиваційні особливості дитини. Переважно сучасні наукові праці висвітлюють практичні аспекти реалізації рекомендацій інклюзивно-ресурсних центрів та організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами, тоді як питання визначення психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивного класу потребує подальшого теоретичного осмислення.

Мета статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів початкової освіти в інклюзивному класі. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: 1) проаналізувати сучасні наукові підходи до проблеми формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивного навчання; 2) визначити психологічні чинники, що впливають на формування індивідуальної траєкторії розвитку молодших школярів; 3) розробити систему психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Методи та методики дослідження. Дослідження має теоретичний характер і спрямоване на визначення психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивного класу. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових методів, зокрема аналіз, порівняння, систематизацію, узагальнення та контент-аналіз.

Інформаційну основу дослідження становили наукові праці вітчизняних учених С. Ілляш, Л. Лавріненко, С. Литовченко, С. Машак, М. Пантюка, І. Садової, Н. Ярмоли та інших з питань інклюзивної освіти, психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, індивідуалізації навчання та формування індивідуальних освітніх траєкторій, а також нормативно-правові документи, що регулюють організацію інклюзивного навчання. Відбір джерел здійснювався за принципом їх релевантності до мети дослідження.

Процедура дослідження охоплювала чотири етапи: на першому етапі здійснено аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів; на другому – систематизовано наукові підходи до форму-

вання індивідуальної траєкторії розвитку учнів; на третьому – на основі контент-аналізу та порівняння джерел визначено психолого-педагогічні засади її формування; завершальний етап передбачав узагальнення результатів дослідження та підготовку матеріалів до публікації. Дослідження проведено протягом серпня 2026 року.

Результати та дискусії. Індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що визначається відповідно до його здібностей, інтересів, можливостей, потреб, уподобань і мотивації. Такий підхід забезпечує організацію освітнього процесу на засадах індивідуалізації навчання та врахування унікальних особливостей кожного учня [19, с. 195]. Розкриття сутності цього поняття потребує детальнішого розгляду тих аспектів, які визначають механізм його практичної реалізації.

За переконанням Н. Ярмоли, визначення напрямів реалізації індивідуальної освітньої траєкторії охоплює три взаємопов'язані аспекти: змістовний, діяльнісний та процесуальний. Змістовний аспект поєднує вимоги до результатів навчання здобувачів початкової освіти, визначені Державним стандартом початкової освіти (2018) з особистісними інтересами та освітніми потребами учнів, що сприяють їхньому всебічному розвитку. Діяльнісний аспект передбачає практичну реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії через використання відповідних методів, форм, технологій і засобів навчання. Процесуальний аспект пов'язаний з організацією освітнього процесу та створенням умов для ефективного досягнення визначених освітніх цілей [19, с. 195–196]. Водночас розуміння сутності та структури індивідуальної освітньої траєкторії було б неповним без чіткого усвідомлення її відмінності від суміжних понять, які часто ототожнюють між собою.

Важливо розмежовувати поняття «індивідуальна освітня траєкторія», «висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини» (висновок інклюзивно-ресурсного центру, далі – висновок ІРЦ) та «індивідуальна програма розвитку», оскільки вони мають різне призначення та виконують різні функції в організації інклюзивного навчання.

Висновок ІРЦ є документом, що містить інформацію про індивідуальні особливості розвитку дитини, її особливі освітні потреби, а також рекомендації щодо організації освітнього процесу, психолого-педагогічного супроводу та надання необхідних корекційно-розвиткових послуг [12, с. 205]. На його основі команда психолого-педагогічного супроводу спільно з батьками та профільними фахівцями розробляє індивідуальну програму розвитку, яка визначає форми та способи індивідуалізації навчання учня з особливими освітніми потребами, окреслює цілі, завдання, етапи роботи, очікувані результати та механізми їх досягнення [14, с. 8].

Водночас поняття «індивідуальна освітня траєкторія» є значно ширшим. Воно охоплює не лише навчально-корекційну складову, що реалізується через індивідуальну програму розвитку, а й особистісний, мотиваційний та соціальний аспекти становлення дитини. Формування індивідуальної освітньої траєкторії передбачає врахування інтересів, здібностей, потреб, нахилів, життєвого досвіду та потенційних можливостей учня, забезпечуючи умови для його гармонійного розвитку, самореалізації та досягнення особистісно значущих освітніх результатів.

Право на формування індивідуальної освітньої траєкторії має кожен здобувач початкової освіти незалежно від наявності чи відсутності особливих освітніх потреб. Адже кожна дитина характеризується унікальним поєднанням здібностей, інтересів, освітніх потреб, мотивації та життєвого досвіду, що потребує індивідуалізації освітнього процесу та створення умов для максимальної реалізації її потенціалу [15].

Важливе значення для розуміння механізмів формування індивідуальної траєкторії розвитку учнів з особливими освітніми потребами має стаття 24 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. У ній наголошується на необхідності забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях, створення умов для повного розвитку особистості, талантів і здібностей людини, а також надання індивідуалізованої підтримки відповідно до потреб [1].

У статті 29 Конвенції ООН про права дитини зазначено, що освіта повинна бути спрямована на розвиток особистості дитини, її талантів, розумових і фізичних здібностей у найповнішому обсязі. Досягнення такої мети можливе лише за умови врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти, його потреб, інтересів та потенційних можливостей. У зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань сучасної інклюзивної освіти є формування індивідуальної траєкторії розвитку, яка дозволяє створити оптимальні умови для навчання, соціалізації та самореалізації кожної дитини [2].

Формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів є тривалим і багатоаспектним процесом, що потребує застосування комплексу діагностичних методик, педагогічного спостереження, аналізу результатів навчальної діяльності та збору інформації про індивідуальні особливості дитини. Одним із провідних напрямів такого дослідження є визначення психологічних чинників, які впливають на освітній поступ учня та його особистісний розвиток. С. Мащак наголошує, що в умовах реалізації інклюзивної освіти психологічні підходи посідають провідне місце, оскільки дають змогу визначити ефективні стратегії підтримки та форми психолого-педагогічного втручання з метою досягнення кращих результатів навчання. Переважно такі підходи зосереджуються на дослідженні

когнітивної, емоційної та соціальної сфер розвитку дітей з особливими освітніми потребами [13, с. 118].

Спираючись на результати проведеного аналізу наукової літератури, нами визначено психологічні чинники, які мають вирішальний вплив на формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами:

- пізнавальні можливості дитини – визначають рівень засвоєння навчального матеріалу, темп навчання, здатність до аналізу, узагальнення та застосування отриманих знань у практичній діяльності;
- особливості мисленнєвих операцій – характеризують специфіку сприйняття, аналізу та опрацювання інформації, здатність до встановлення причинно-наслідкових зв'язків, порівняння, класифікації та розв'язання навчальних завдань;
- пам'ять, увага та мовлення – впливають на успішність сприйняття, збереження та відтворення інформації, рівень концентрації під час навчальної діяльності, а також ефективність комунікації та взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу;
- сформованість самооцінки та Я-концепції – визначає ставлення дитини до власних можливостей, рівень впевненості у собі, готовність долати труднощі та брати активну участь в освітньому процесі;
- емоційний стан та саморегуляція – впливають на здатність контролювати власну поведінку, емоції та навчальну діяльність, адаптуватися до змін і конструктивно реагувати на труднощі;
- форми соціальної взаємодії з дорослими та однолітками – відображають рівень сформованості комунікативних навичок, здатність до співпраці, соціальної адаптації та включення в освітнє середовище.

Комплексне врахування зазначених психологічних чинників дає змогу більш повно визначити освітні потреби учня, прогнозувати його потенційні можливості та сформувати індивідуальну траєкторію розвитку відповідно до його індивідуальних особливостей. З метою забезпечення цілісного підходу до врахування освітніх, психологічних і соціальних потреб молодших школярів з особливими освітніми потребами нами розроблено систему психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку (мотивація, когнітивна діяльність, емоційно-особистісний розвиток, соціальний аспект та діяльність). Запропонована система охоплює ключові аспекти життєдіяльності дитини та спрямована на створення умов для її гармонійного розвитку, успішного навчання й соціалізації.

Мотиваційний складник ґрунтується на необхідності врахування інтересів, потреб, прагнень та особистісно значущих цілей дитини під час формування індивідуальної траєкторії розвитку. В умовах інклюзивного навчання мотивація виступає одним із провідних чинників успіш-

ного засвоєння знань та соціальної адаптації учня. Саме тому важливо визначити, які види діяльності викликають у дитини найбільшу зацікавленість, які форми роботи сприяють її активному залученню до освітнього процесу та які досягнення можуть стати джерелом подальшого розвитку. Орієнтація на сильні сторони учня дозволяє не лише підвищити його навчальну активність, а й сформувати позитивне ставлення до власних можливостей. У результаті індивідуальна траєкторія розвитку перетворюється не на формальний документ, а на реальний інструмент підтримки особистісного зростання дитини.

Когнітивний складник передбачає врахування особливостей пізнавального розвитку здобувача освіти. Під час формування індивідуальної траєкторії розвитку важливо дослідити рівень сформованості уваги, пам'яті, мислення, мовлення, просторових уявлень та інших психічних процесів, які безпосередньо впливають на успішність навчання. У дітей з особливими освітніми потребами зазначені характеристики можуть суттєво відрізнятися як за рівнем розвитку, так і за темпами формування. Саме тому визначення когнітивних можливостей дитини дозволяє обрати оптимальний зміст навчання, адаптувати освітні матеріали та підібрати ефективні методи педагогічної підтримки. Врахування когнітивних особливостей забезпечує реалістичність поставлених цілей та створює умови для поступового розвитку пізнавального потенціалу учня.

Емоційно-особистісний складник пов'язаний з урахуванням індивідуальних особливостей емоційного розвитку дитини, її самооцінки, рівня тривожності, емоційної стійкості та здатності до саморегуляції. У процесі формування індивідуальної траєкторії розвитку важливо враховувати не лише освітні досягнення учня, а й його психологічне благополуччя. Негативний досвід навчання, труднощі спілкування або невпевненість у власних силах можуть суттєво впливати на готовність дитини брати участь в освітньому процесі. Тому одним із завдань педагогів і фахівців психолого-педагогічного супроводу є створення умов, у яких учень відчуватиме підтримку, безпеку та можливість досягати успіху.

Соціальний складник передбачає врахування особливостей взаємодії дитини з однолітками, педагогами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу. Формування індивідуальної траєкторії розвитку має спрямовуватися не лише на досягнення освітніх результатів, але й на забезпечення повноцінної соціалізації учня. Для молодших школярів важливим є відчуття належності до колективу, можливість брати участь у спільній діяльності та встановлювати позитивні міжособистісні контакти. Саме тому під час планування індивідуальної траєкторії розвитку необхідно враховувати рівень сформованості комунікативних навичок, особливості соціальної поведінки та потребу в додатковій підтримці під час взаємодії з іншими людьми.

Діяльнісний складник ґрунтується на положенні про те, що розвиток особистості здобувача освіти відбувається насамперед у процесі його активної діяльності. У зв'язку з цим індивідуальна траєкторія розвитку повинна передбачати не лише визначення освітніх цілей, але й конкретні механізми їх досягнення через різні види діяльності. Йдеться про навчальну, ігрову, творчу, комунікативну та практичну діяльність, які відповідають віковим та індивідуальним особливостям молодших школярів. Особливу увагу доцільно приділяти розвитку самостійності, ініціативності та здатності учня приймати рішення в межах власних можливостей. Залучення молодших школярів до різних форм діяльності сприяє не лише формуванню компетентностей, а й створює умови для реалізації його потенціалу та досягнення визначених цілей індивідуальної траєкторії розвитку.

Отже, індивідуальна траєкторія розвитку не може обмежуватися лише врахуванням висновку ІРЦ чи реалізацією індивідуальної програми розвитку. Її формування потребує комплексного аналізу особистісних, пізнавальних і соціальних особливостей дитини, що дозволяє створити умови для її гармонійного розвитку, успішного навчання та повноцінної участі в житті шкільного колективу.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу визначити психолого-педагогічні засади формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів початкової освіти в інклюзивному класі. Встановлено, що індивідуальна траєкторія розвитку є значно ширшим поняттям, ніж індивідуальна програма розвитку чи висновок інклюзивно-ресурсного центру, оскільки охоплює не лише навчально-корекційний компонент, а й особистісний, соціальний та мотиваційний розвиток дитини.

У процесі аналізу наукової літератури та нормативно-правових документів з'ясовано, що формування індивідуальної траєкторії розвитку має ґрунтуватися на принципах інклюзивності, дитиноцентризму, рівності освітніх можливостей та поваги до індивідуальних особливостей кожного учня. Особливу увагу приділено положенням міжнародних документів, які гарантують право дітей на якісну освіту та максимальний розвиток власного потенціалу незалежно від наявності особливих освітніх потреб.

Важливу роль у формуванні індивідуальної траєкторії розвитку відіграють психологічні чинники, зокрема особливості пізнавальної діяльності, емоційного розвитку, самооцінки, соціальної взаємодії та навчальної мотивації учнів. На основі проведеного аналізу розроблено систему психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку, яка охоплює мотиваційну, когнітивну, емоційно-особистісну, соціальну та діяльнісну складові.

Література

1. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Article 24: Education. United Nations, 2006. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-24-education.html> (date of access: 17.08.2026).
2. Convention on the Rights of the Child. Article 29. Aims of Education. United Nations, 1989. URL: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text> (date of access: 17.08.2026).
3. Боярьська-Хоменко А. В. Організація діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. Вип. 54. С. 18–30. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.54.02>
4. Гудим І. М. Технології соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2025. № 7 (2). С. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7222>
5. Діра Н. О., Лесик А. С., Петрик К. Ю., Коваль К. В. Корекційно-розвивальні методики мовленнєвого розвитку дітей з ООП в системі інклюзивної освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4 (46). С. 2562–2578. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)-2562-2578](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-2562-2578)
6. Зюбін В. М. Інклюзивна освіта в Україні: сутність, проблеми, напрямки розвитку. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 81. Т. 1. С. 192–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.1.37>
7. Коваль К. В., Лесик А. С., Петрик К. Ю., Діра Н. О. Нормативно-правове забезпечення професійної діяльності асистента вчителя в закладах загальної середньої освіти. *Перспективи та інновації науки. Спецвипуск*. 2026. № 6 (44). С. 560–573. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-6\(44\)-560-573](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-6(44)-560-573)
8. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
9. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими освітніми потребами: навчання та супровід у період повоєнної відбудови : навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 192 с.
10. Концепція «Нова Українська школа». Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
11. Лаврінченко Л. Інклюзивна освіта в умовах викликів Нової української школи. *Актуальні проблеми дошкільної та загальної середньої освіти*. 2022. № 18 (174). С. 165–171. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/40> (дата звернення: 14.08.2026).
12. Литовченко С. В. Ключові аспекти узагальнення результатів оцінювання та підготовки висновку Інклюзивно-ресурсного центру. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2019. № 1 (15). С. 201–212. DOI: <https://doi.org/10.33189/epspn.v1i15.22>
13. Машак С. О. Особливості інклюзивної освіти молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. № 3. С. 116–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.23>
14. Пантюк М., Садова І., Ілляш С. Індивідуальна програма розвитку учня з особливими освітніми потребами. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273184>
15. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 31.07.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.08.2026).

16. Сіпко Л., Юхименко Л., Завгородня В. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП в інклюзивному середовищі: сучасні підходи. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2025. № 6. С. 136–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.6.19>

17. Соколова Г., Форостян О., Начинова О. Сучасні концептуальні підходи до розвитку системи освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Педагогічні науки*. 2026. Вип. 1 (68). С. 132–136. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2026.1.20>

18. Ткаченко О. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Педагогічні науки»*. 2022. № 1 (1). С. 79–86. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1\(1\).11](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1(1).11)

19. Ярмола Н. Індивідуальна освітня траєкторія дитини з порушеннями інтелектуального розвитку: практичні кроки. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2018. № 1 (14). С. 195–201. DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i14.58>

References

1. United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Article 24: Education. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-24-education.html>

2. United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. Article 29: Aims of Education. Retrieved from: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

3. Boiarska-Khomenko, A. V. (2023). Orhanizatsiia diialnosti ditei z osoblyvymy osvitynimy potrebamy v zakladyakh pozashkilnoi osvity [Organization of Activities of Children with Special Educational Needs in Out-of-School Education Institutions]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia – Theory and Methods of Teaching and Education*, 54, 18–30. <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.54.02> [in Ukrainian].

4. Hudym, I. M. (2025). Tekhnologii sotsialno-pedahohichnoho suprovodu ditei ta molodi z osoblyvymy osvitynimy potrebamy [Technologies of Social and Pedagogical Support for Children and Youth with Special Educational Needs]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 7(2), 1–12. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7222> [in Ukrainian].

5. Dira, N. O., Lesyk, A. S., Petryk, K. Yu., & Koval, K. V. (2026). Korektsiino-rozvyvalni metodyky movlennievoho rozvytku ditei z OOP v systemi inkluzyvnoi osvity [Correctional and Developmental Methods of Speech Development of Children with SEN in the System of Inclusive Education]. *Aktualni pytannia u suchasnyy nautsi – Current Issues in Modern Science*, 4(46), 2562–2578. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)-2562-2578](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-2562-2578) [in Ukrainian].

6. Ziubin, V. M. (2025). Inkluzyvna osvita v Ukraini: sutnist, problemy, napriamky rozvytku [Inclusive Education in Ukraine: Essence, Problems and Directions of Development]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 81(1), 192–195. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.1.37> [in Ukrainian].

7. Koval, K. V., Lesyk, A. S., Petryk, K. Yu., & Dira, N. O. (2026). Normatyvno-pravove zabezpechennia profesiinoi diialnosti asystenta vchytelia v zakladyakh zahalnoi serednoi osvity [Regulatory and Legal Support for the Professional Activity of Teacher Assistants in General Secondary Education Institutions]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Spetsvypusk – Prospects and Innovations of Science. Special Issue*, 6(64), 560–573. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-6\(64\)-560-573](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-6(64)-560-573) [in Ukrainian].

8. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). Navchannia ditei z osoblyvymy osvitynimy potrebamy v inkluzyivnomu sereodovyschi: navchalno-metodychnyi posibnyk

[Teaching Children with Special Educational Needs in an Inclusive Environment: Educational and Methodological Guide]. Kharkiv : Ranok [in Ukrainian].

9. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2023). Dity z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: navchannia ta suprovid u period povoiennoi vidbudovy [Children with Special Educational Needs: Education and Support during the Post-War Reconstruction Period]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2016). Kontseptsia «Nova ukrainska shkola» [The Concept of the New Ukrainian School]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Lavrinenko, L. (2022). Inkluzivna osvita v umovakh vykykiv Novoi ukrainskoi shkoly [Inclusive Education under the Challenges of the New Ukrainian School]. *Aktualni problemy doskilnoi ta zahalnoi serednoi osvity – Current Problems of Preschool and General Secondary Education*, 18(174), 165–171. Retrieved from: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/40> [in Ukrainian].

12. Lytovchenko, S. V. (2019). Kliuchovi aspekty uzahalnennia rezultativ otsiniuvannia ta pidhotovky vysnovku Inkluzivno-resursnoho tsentru [Key Aspects of Summarizing Assessment Results and Preparing the Conclusion of an Inclusive Resource Center]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy – Education of Persons with Special Needs: Ways of Development*, 1(15), 201–212. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i15.22> [in Ukrainian].

13. Mashchak, S. O. (2023). Osoblyvosti inkluzivnoi osvity molodshykh shkoliariv [Features of Inclusive Education of Primary School Pupils]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohiia – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 3, 116–120. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.23> [in Ukrainian].

14. Pantiuk, M., Sadova, I., & Illiash, S. (2023). Indyvidualna prohrama rozvytku uchnia z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [Individual Development Program for a Student with Special Educational Needs]. *Molod i rynek – Youth and Market*, 1(209), 7–11. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273184> [in Ukrainian].

15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Pro osvitu: Zakon Ukrainy № 2145-VIII [On Education: Law of Ukraine № 2145-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

16. Sipko, L., Yukhymenko, L., & Zavhorodnia, V. (2025). Psykholoho-pedahohichniy suprovid ditei z OOP v inkluzivnomu seredovyskhi: suchasni pidkhody [Psychological and Pedagogical Support of Children with SEN in an Inclusive Environment: Modern Approaches]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 6, 136–145. <https://doi.org/10.32782/apv/2025.6.19> [in Ukrainian].

17. Sokolova, H., Forostian, O., & Nachynova, O. (2026). Suchasni kontseptualni pidkhody do rozvytku systemy osvity ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v Ukraini [Modern Conceptual Approaches to the Development of the Education System for Children with Special Educational Needs in Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Pedahohichni nauky – Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Pedagogical Sciences*, 1(68), 132–136. <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2026.1.20> [in Ukrainian].

18. Tkachenko, O. (2022). Inkluzivna osvita v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektivy rozvytku [Inclusive Education in Ukraine: Current State and Prospects for Development]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Seriya «Pedahohichni nauky» – Bulletin of Vasyl' Stus Donetsk National University. Series "Pedagogical Sciences"*, 1(1), 79–86. [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1\(1\).11](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1(1).11) [in Ukrainian].

19. Yarmola, N. (2018). Indyvidualna osvithna traiektoriia dytyny z porushenniamy intelektualnoho rozvytku: praktychni kroky [Individual Educational Trajectory of a Child

with Intellectual Disabilities: Practical Steps]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy – Education of Persons with Special Needs: Ways of Development*, 1(14), 195–201. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i14.58> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивного навчання є важливим психолого-педагогічним завданням, оскільки передбачає врахування індивідуальних потреб, можливостей, інтересів, мотивації та потенціалу кожної дитини. Мета статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічних засад формування індивідуальної траєкторії розвитку молодших школярів в інклюзивному класі. Дослідження має теоретичний характер і ґрунтується на аналізі наукових праць та нормативно-правових документів у сфері інклюзивної освіти. Використано методи аналізу, порівняння, систематизації, узагальнення та контент-аналізу.

У статті розмежовано поняття «індивідуальна освітня траєкторія», «висновок інклюзивно-ресурсного центру» та «індивідуальна програма розвитку». Встановлено, що висновок ІРЦ визначає особливості розвитку та освітні потреби дитини й містить рекомендації щодо організації її підтримки, тоді як індивідуальна програма розвитку конкретизує цілі, завдання та способи індивідуалізації навчання. Водночас індивідуальна траєкторія розвитку є ширшим поняттям, яке охоплює навчальний, особистісний, мотиваційний і соціальний аспекти розвитку дитини.

Визначено основні психологічні чинники її формування: пізнавальні можливості, особливості мислення, пам'яті, уваги та мовлення, самооцінка, емоційний стан, саморегуляція і характер соціальної взаємодії. Обґрунтовано систему психолого-педагогічних засад, що охоплює мотиваційну, когнітивну, емоційно-особистісну, соціальну та діяльнісну складові. Доведено, що їх комплексне врахування сприяє створенню умов для індивідуального поступу, успішного навчання, соціалізації та самореалізації молодших школярів. Теоретичне значення дослідження полягає у систематизації психолого-педагогічних основ формування індивідуальної траєкторії розвитку в інклюзивному освітньому середовищі. Практичне значення визначених положень полягає у можливості їх використання педагогами та фахівцями психолого-педагогічного супроводу під час планування й коригування освітнього маршруту дитини.

Ключові слова: індивідуальна траєкторія розвитку, особливі освітні потреби, індивідуальна програма розвитку, психолого-педагогічний супровід, індивідуалізація навчання.

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)